

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ: ОГЛЯД ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Олександр Попов¹, Сергій Гавришко², Геннадій Будкевич²

¹Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, Україна, o.i.porov@nlu.edu.ua;

²Мукачівський державний університет, Мукачєво, Україна, orestkampri@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-10-21>

Анотації

Актуальність теми зумовлена потребою в розширенні доктринальних підходів до розв'язання проблеми захисту прав суб'єктів спортивних правовідносин та механізмів розгляду й вирішення спортивних спорів. **Мета статті** полягає в дослідженні специфіки правового регулювання відносин у сфері професійного спорту та розкритті правил розмежування юрисдикції спортивних спорів крізь призму аналізу практики Верховного Суду і його правових позицій. Досягнення окресленої мети стало можливим завдяки комплексному підходу до використання **методів наукового пізнання**, зокрема формально-юридичного методу (для встановлення змісту правових норм, що регулюють відносини у сфері професійного спорту), формально-логічного методу (для виявлення недоліків у правовому регулюванні механізмів захисту прав учасників спортивних правовідносин і пошуку шляхів їх усунення), аналізу та синтезу (для визначення тенденцій у правозастосовній практиці розмежування юрисдикції спорів, що виникають у сфері професійного спорту). **Результати дослідження та висновки.** Зважаючи на наявну специфіку правового регулювання відносин у сфері професійного спорту, ми зробили висновок, що визначення належної юрисдикції того чи іншого спортивного спору багато в чому залежить від положень статутних документів відповідних спортивних організацій, членами яких виступають суб'єкти такого спору, зокрема, чи передбачено такими документами створення спеціальних органів спортивного правосуддя. З аналізу правових позицій Верховного Суду вбачається, що більшість спорів, які виникають у сфері професійного спорту, за загальним правилом, підюрисдикційні спеціалізованим органам спортивного правосуддя, зазвичай арбітражам, та не можуть прийматися до розгляду національними судовими органами. Не заперечуючи в цілому привабливість арбітражного механізму вирішення спортивних спорів і доцільність існування недержавних спеціалізованих органів спортивного правосуддя, автори звертають увагу на низку системних проблем, які потребують розв'язання в національному законодавстві та локальних нормативних актах спортивних організацій, із метою підвищення ефективності функціонування механізму захисту прав професійних спортсменів.

Ключові слова: захист прав учасників спортивних правовідносин; юрисдикція спортивних спорів; органи спортивного правосуддя; правові висновки Верховного Суду; єдність судової практики.

Oleksandr Popov, Sergiy Gavryshko, Gennady Budkevych. Problems of Determining The Jurisdiction of Disputes Arising in the Sphere Of Professional Sports: Overview of the Legal Positions of the Supreme Court. The Relevance of this Topic is determined to the need to expand doctrinal approaches to solving the problem of protecting the rights of the subjects of sports relations and the mechanisms for consideration and resolution of sports disputes. **The Purpose** of the article is to study the specifics of the legal regulation of relations in the field of professional sports and to reveal the rules for delimiting the jurisdiction of sports disputes, through the prism of the analysis of the practice of the Supreme Court and its legal opinions. Achieving the outlined goal became possible thanks to a complex approach to the use of **Methods of Scientific Knowledge**, in particular, the formal-legal method (to establish the content of legal norms regulating relations in the field of professional sports), the formal-logical method (to identify deficiencies in the legal regulation of mechanisms for the protection of rights participants in sports legal relations and finding ways to eliminate them), analysis and synthesis (to determine trends in the law enforcement practice of delimiting the jurisdiction of disputes arising in the field of professional sports). **Research Results and Conclusions.** Taking into account the specifics of the existing legal regulation of relations in the field of professional sports, it was concluded that the determination of the appropriate jurisdiction of a particular sports dispute largely depends on the provisions of the statutory documents of the relevant sports organizations whose members are the subjects of such a dispute, in particular, whether such disputes are provided for documents on the creation of special bodies of sports justice. From the analysis of the legal positions of the Supreme Court, it can be seen that most of the disputes that arise in the field of professional sports, as a general rule, are under the jurisdiction of specialized bodies of sports justice, usually arbitrations, and cannot be accepted for consideration by national judicial bodies. Without denying in general the attractiveness of the arbitration mechanism for the resolution of sports disputes and the expediency of the existence of non-state specialized bodies of sports justice, the authors draw attention to a number of systemic problems that need to be solved in national legislation and local normative acts of sports organizations, in

order to increase the effectiveness of the functioning of the mechanism for the protection of the rights of professional athletes.

Key words: protection of the rights of participants in sports relations; the jurisdiction of sports disputes; sports justice bodies; legal opinions of the Supreme Court; the unity of judicial practice.

Вступ. Різноманітність та особливість окремих типів соціальних відносин, які підпадають під сферу правового регулювання, зумовлюють не лише потребу в забезпеченні індивідуально-орієнтованого підходу до встановлення правил поведінки суб'єктів таких відносин, а й створення належних механізмів забезпечення стабільності відносин та ефективного реагування на певні негативні прояви в середині них. Зокрема, маючи за мету створити сприятливі умови для розвитку й динаміки тих чи інших правовідносин, держава водночас повинна враховувати та передбачати існування дієвих механізмів захисту прав й інтересів учасників на випадок їх порушення чи недотримання. Не становить винятку також сфера спорту, зокрема професійного спорту, відносини в межах якого мають доволі багатогранний і специфічний характер.

Базові засади правового регулювання спортивних правовідносин містяться в Законі України «Про фізичну культуру і спорт», який визначає спорт як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури й спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань і відповідної підготовки до них. Професійний спорт розглядається як окремий напрям, що має комерційний характер і пов'язаний із підготовкою та проведенням видовищних спортивних змагань і заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку [1].

Комерціалізація спорту, яка набула поширення в другій половині ХХ ст. й станом на сьогодні досягла величезних масштабів, є тим фактором, який актуалізує проблематику захисту прав учасників спортивних правовідносин, насамперед спортсменів-професіоналів, що беруть участь у професійних змаганнях і схильні до ризику отримання травм та інших негативних проявів, які спостерігають під час виконання суб'єктами у сфері професійного спорту своїх контрактних зобов'язань.

Поширеність такого явища, як спортивний спір, зумовлює необхідність для належної уваги проблематиці їх вирішення, яка має багатоаспектний характер та сама по собі визначає декілька векторів наукових пошуків. Одним із таких напрямів, на думку авторів цього дослідження, виступає проблематика юрисдикції спортивних спорів, яка охоплює питання функціонування механізмів і способів захисту порушених прав учасників правовідносин у комерційному спорті через визначення системи уповноважених органів та організацій, котрі внаслідок своєї компетенції мають повноваження на розгляд і вирішення спортивних спорів, забезпечуючи таким чином стабілізацію певних відносин, у межах яких виник конфлікт. У контексті засад верховенства права в цілому та правової визначеності, зокрема чітке розуміння учасником правовідносин у сфері професійного спорту органу (органів), до якого він може звернутись із заявою на випадок виникнення спору, а також процесуальних правил розгляду такої заяви, має важливе значення для забезпечення ефективного й, що не менш важливо, своєчасного захисту прав та інтересів такого учасника.

Матеріали та методи. Застосовано комплексний підхід до використання методів наукового дослідження, зокрема історико-правового, структурно-функціонального, системно-структурного, формально-логічного, порівняльно-правового та інших методів.

Результати дослідження. Відзначимо, що проблематика захисту прав професійних спортсменів та юрисдикції спортивних спорів вже ставала предметом обговорення у роботах таких науковців та практиків як Кирило Воронов, Ганна Гніздовська, Оксана Залізко, Анна Куліш, Олег Лавренюк, Ілля Наставний, Олена Облакова, Андрій Палюх, Антон Полянський, Олександр Туряниця та інших.

Вказані праці так само, як і праці інших учених, використовувались під час підготовки цього дослідження. Поряд із цим, визначаючи предмет і мету цієї роботи, прагнучі розширити наявні доктринальні підходи до вирішення проблематики юрисдикційності спортивних спорів, автори вирішили приділити увагу аналізу матеріалів судової практики на рівні правових позицій Верховного Суду, сформованих при розгляді справ, що виникають у сфері спорту.

Обрання такого підходу зумовлене особливим статусом Верховного Суду в системі органів судової влади, на який, у силу положень статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», покладено функцію забезпечення однакового застосування правових норм. При цьому правові висновки Верховного Суду, сформовані при розгляді справ, що виникають із подібних правовід-

носин, підлягають урахуванню судами при розгляді аналогічних справ, відповідно до чинних норм процесуального права.

Таким чином, постанови найвищого суду, зокрема Великої Палати Верховного Суду, як його колегіального органу, котрий в силу своїх повноважень здійснює вирішення так званих «конфліктів юрисдикцій», стали емпіричною основою дослідження й дозволили не тільки простежити загальні тенденції до розмежування юрисдикції спортивних спорів у судовій практиці, а й виявити певні суперечності у правозастосовних підходах, які мають місце при розгляді подібних справ.

Захист суб'єктивних цивільних прав здійснюється у встановленому законом порядку, що передбачає застосування належних форм, засобів та способів захисту [2, с. 197–202]. Під формами захисту прав і законних інтересів у юридичній доктрині традиційно розуміють регламентований правом комплекс особливих процедур, здійснюваних правозастосовними органами або самою уповноваженою особою в рамках правозахисного процесу, що спрямовані на відновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права [3, с. 14]. Останні водночас прийнято поділяти на дві групи – юрисдикційні та неюрисдикційні. Специфіка перших полягає в наявності спеціально уповноваженого органу, який має чітко окреслений обсяг компетенції на розгляд і вирішення певної категорії юридичних справ [2, с. 203].

Із різноманіття юрисдикційних форм захисту прав і законних інтересів особливе місце обґрунтовано відводиться судовій формі захисту [4, с. 155], що впливає зі змісту статті 124 Конституції України, яка передбачає поширення юрисдикції судів на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Розмірковуючи над питаннями захисту прав у сфері спорту судами, І. Наставний відзначає, що спори між спортивними організаціями щодо належного їм майна, оскарження рішень органів влади тощо вирішуються в судовому порядку за правилами цивільного процесуального, господарського процесуального й адміністративного судочинства [5, с. 31].

Отже, звернення до суду задля захисту прав учасників спортивних правовідносин потребує належного застосування правил розмежування предметної та суб'єктної юрисдикції між судами різної спеціалізації. У цьому аспекті поряд із застосуванням положень відповідних процесуальних законів не менш важливим постає також урахування правових висновків Великої Палати Верховного Суду, що, як наголошувалося вище, покликана уніфікувати практику у сфері застосування юрисдикційних правил. Зокрема, у висновках Великої Палати Верховного Суду, викладених у постанові від 26.10.2022 у справі № 229/1046/21, визначено, що судова юрисдикція є правовим інститутом, покликаним розмежувати між собою компетенцію як різних ланок судової системи, так і різні види судочинства – цивільне, кримінальне, господарське та адміністративне. Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору й характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, у якому розглядається визначена категорія справ. При цьому суд наголошує, що для вирішення питання про розмежування компетенції судів щодо розгляду справ недостатньо застосування лише формального критерію – визначення складу учасників справи. Навпаки, визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, із яких виник спір [6].

Водночас поряд зі зверненням до суду захист порушених прав і законних інтересів, у тому числі у сфері спортивних правовідносин, може також здійснюватися за допомогою застосування інших, альтернативних (позасудових) форм, які за своїм характером мають, зазвичай, договірну природу. Як відзначають І. Давидова та О. Берназ-Лукавецька, позасудові способи вирішення спортивних спорів можуть включати:

- переговори сторін (*negotiations of the parties*), що передбачає вирішення спору між сторонами шляхом обопільного проведення переговорів;
- медіацію (*mediation*), тобто розв'язання спору за допомогою третьої (нейтральної сторони), яка допомагає сторонам суперечки встановити зв'язок і вибрати рішення, що задовольнить обидві сторони спору;
- незалежний експертний висновок (*independent expert opinion*) – надання експертною установою висновку для встановлення конкретних фактів, що є предметом спортивного спору, наприклад визначення вартості робіт, пов'язаних із реконструкцією футбольного поля стадіону, визначення

стану футбольного поля та відповідності його регламенту Української асоціації футболу та української Прем'єр-ліги й ін.;

- арбітраж (*arbitration*) – вирішення спору засобами постійного або разового внутрішнього чи міжнародного спортивного арбітражу, уповноваженою особою, яка обрана сторонами – арбітром;
- омбудсмен (*ombudsman*) – розв'язання спортивних спорів шляхом звернення зі скаргою до офіційно уповноваженої особи – спортивного омбудсмена [7, с. 66–67].

У цьому контексті звертають на себе увагу положення частини 9 статті 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», згідно з якими вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури та спорту, здійснюється відповідно до закону постійно чинним спортивним третейським судом [1].

Наведених підхід законодавця створює підґрунтя для дискусії про конкуренцію юрисдикційних форм захисту прав учасників відносин у сфері професійного спорту, зокрема, чи визначають подібні формулювання закону виключення юрисдикції національних судів щодо розгляду спортивних спорів. Подібна невизначеність, на наше переконання, має своє логічне пояснення, яке покладено в площину специфіки правової природи спортивних правовідносин та, зокрема, спортивних спорів.

У юридичній літературі наголошено на тому, що спортивні правовідносини – це такі специфічні суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, розвиваються згідно з нормами спортивного права й законодавства в цій сфері [8, с. 34].

Розгалуженість відносин, що охоплюються сферою спортивного права, є доволі широкою та комплексною, включаючи в себе із-поміж іншого:

- фізичну культуру й спорт в Україні як об'єкт правового регулювання;
- організаційно-правові основи державного управління фізичною культурою та спортом;
- правове регулювання професійного спорту в Україні;
- правове регулювання сфери студентського спорту в Україні;
- правове регулювання дитячо-юнацького спорту;
- правове регулювання аматорського спорту;
- правове забезпечення суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань;
- правовий статус спортсменів, тренерів та інших учасників спортивної діяльності;
- правові аспекти організації й проведення спортивних змагань;
- регулювання податкових відносин у сфері спорту;
- право інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності;
- відносини у сфері спортивного арбітражу (медіації), спортивної відповідальності як специфічного виду юридичної відповідальності;
- спортивне суддівство;
- міжнародне співробітництво в галузі спорту та інше [9; 10, с. 109].

Очевидно, що представлена структура відносин вимагає комплексного підходу до їх правового регулювання. Так, І. Наставний відзначає, що правове регулювання відносин у сфері професійного спорту закріплено на рівні найбільш базових законів у цій сфері, а саме в Законах України «Про фізичну культуру і спорт», «Про антидопінговий контроль у спорті», «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про ратифікацію антидопінгової конвенції», «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті» тощо. Поряд із цим указаний науковець наголошує, що, окрім базових нормативно-правових актів, окремі питання правового регулювання професійних спортивних відносин, що відображається в діяльності спортсменів, тренерів й інших фахівців, отримали своє закріплення та в інших нормативно-правових актах, зокрема в Кодексі законів про працю України, законах України «Про громадські об'єднання», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про страхування», «Про інформацію», «Про рекламу», Основах законодавства України про охорону здоров'я й інших [11, с. 48].

Із вищенаведеного випливає, що спори, які виникають у сфері професійного спорту, можуть мати різну матеріально-правову природу (трудові, дисциплінарні, цивільні, корпоративні тощо), що впливає й на механізми їх вирішення.

Доктринально категорія «спортивний спір» у загальному розумінні розглядається як конфлікт між суб'єктами спортивних правовідносин, що виникає внаслідок порушення прав, невиконання чи неналежного виконання ними своїх зобов'язань у сфері спорту [12, с. 58]. Серед особливостей, які характеризують природу спортивних спорів, найчастіше виділяють такі:

- особливе коло учасників спорту (спортсмени, тренери, посередники, клуби, спортивні федерації тощо);
- предмет спорту (права й обов'язки суб'єктів спорту в процесі підготовки й участі в змаганнях);
- спори, зазвичай, випливають зі статутів, правил, регламентів та інших документів спортивних організацій;
- розглядаються, зазвичай, спеціалізованими органами спортивного правосуддя – контрольно-дисциплінарними комітетами (комісіями) при спортивних організаціях і спеціалізованими спортивними арбітражами [13, с. 79].

Досліджуючи типологізацію судових спорів, Г. Гніздовська пропонує поділяти їх на два типи:

1) змагальні, тобто спори, які виникають та пов'язані з проведенням спортивних змагань, предметом яких є права й обов'язки суб'єктів спорту, пов'язані з підготовкою, проведенням конкретного змагання та підведенням їх результатів, що розглядають уповноваженими органами в найкоротші строки: на етапі подачі заявки (пов'язані з правом на участь у змаганнях, з відхиленням заявки тощо); на етапі проведення змагань (пов'язані з використанням екіпірування, із порушенням антидопінгових правил тощо); на етапі підведення результатів (пов'язані з порушеннями під час підрахунків очок);

2) інші спори (незмагальні), зокрема спори, пов'язані з членством у спортивних федераціях та організаціях; допінгові спори (порушення антидопінгових правил поза змаганнями); контрактні або цивільно-правові (порушення контракту з клубом, федерацією, спонсорських контрактів тощо) [14]. При цьому ця дослідниця наголошує на тому, що учасникам спортивних відносин заборонено звертатися для вирішення спорів між собою в суди загальної юрисдикції, тобто національні суди, а лише можна використовувати відповідні органи спортивної юрисдикції [14].

У цьому аспекті потрібно відзначити, що, відповідно до частини 2 статті 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів й інших фахівців, яка полягає в підготовці та участі в спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їхніх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних і регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури й спорту та міжнародних спортивних організацій [1].

Із наведеного випливає, що особливістю відносин у сфері професійного спорту є їх регламентація не лише на рівні законів і підзаконних актів органів державної влади, а й окремих статутних та регламентних документів спортивних організацій, зокрема Міжнародного олімпійського комітету (МОК), Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА), спортивних федерацій та об'єднань.

Так, статтею 61 Олімпійської хартії МОК встановлено виняткову компетенцію Спортивного арбітражного суду в м. Лозанна, Швейцарія (CAS) стосовно розгляду спорів, пов'язаних з Олімпійськими іграми. Положеннями статті 13 Всесвітнього антидопінгового кодексу визначено арбітражне застереження щодо юрисдикції CAS як останньої інстанції в справах про допінг. У Керівництві з арбітражу міститься декілька типових арбітражних застережень, що можуть бути враховані в спортивних контрактах або регламентних документах будь-якої спортивної організації. Зокрема, серед таких арбітражних застережень є положення для включення до статуту або регламенту спортивної федерації, що викладене таким чином: «Будь-який спір, що випливає із застосування норм цього статуту або регламенту федерації, який не може бути врегульований мирним шляхом, повинен бути вирішений в останній інстанції трибуналом, сформованим відповідно до Статуту й Регламенту CAS, окрім судів загальної юрисдикції» [15, с. 71].

Викладені обставини мають визначальний вплив на застосування механізмів захисту прав професійних спортсменів, у тому числі на визначення юрисдикції спортивних спорів. Водночас, як слушно відзначає А. Куліш, існування різних підходів до домовленостей про однозначне передання потенційного спорту до арбітражу в законодавстві, актуалізує проблематику співвідношення юрисдикцій арбітражів і судів загальної юрисдикції щодо справ, які виникають із *lex sportiva*. Незважаючи на те, що в Україні юрисдикція судів охоплює всі та будь-які правові спори, а відмова від права на звернення до суду, що передбачається арбітражним застереженням, є нікчемною, на практиці суди загальної юрисдикції України погоджуються з винятковою юрисдикцією спортивних арбітражів, встановленою за внутрішніми регламентами спортивних організацій [16, с. 17].

Остання думка є абсолютно обґрунтованою, підтвердженням чого може слугувати практика Верховного Суду, сформована під час розгляду спорів, що виникають зі спортивних правовідносин. Із моменту початку свого функціонування у 2017 р. Верховним Судом як судом касаційної інстанції та найвищим органом у судовій системі розглянуто низку цікавих кейсів, предметом застосування в яких поставали норми, що визначають правила юрисдикції спорів у сфері професійного спорту.

Одним із перших таких кейсів, який створив передумови для уніфікації правозастосовних підходів до визначення юрисдикції спортивних спорів, стала справа, у якій позивач, що мав статус судді (арбітра) змагань, оспорував у порядку адміністративного судочинства рішення Федерації баскетболу України (ФБУ) про свою довічну дискваліфікацію від будь-яких змагань, що проводиться під егідою ФБУ.

Обґрунтовуючи свої вимоги, позивач посилався на те, що відповідач як спеціальний суб'єкт владних повноважень, прийнявши рішення про дискваліфікацію позивача з посади судді, діяв протиправно та упереджено, із грубим порушенням Правил Міжнародної федерації баскетболу (ФІБА) та Статуту Всеукраїнської громадської організації «Федерація баскетболу України». Проте суди першої й апеляційної інстанцій відмовили позивачу у відкритті провадження в справі, виходячи з того, що такий спір підлягає розгляду в порядку цивільного, а не адміністративного судочинства. Останнє стало підставою для касаційного оскарження відповідних рішень, оскільки позивач наполягав на публічно-правовій природі свого спору з ФБУ й, отже, на необхідності його розгляду саме в межах адміністративної юрисдикції.

Натомість Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 27.03.2019 у справі № 826/4734/16, проаналізувавши характер спірних правовідносин, а також регламентні та статутні документи ФБУ, дійшла висновку, що оскільки члени ФБУ повинні дотримуватися правил, установлених міжнародними спортивними організаціями, такими як ФІБА й ФІБА-Європа, а ФБУ є членом зазначених організацій, спори між суб'єктами у сфері баскетболу та ФБУ стосовно дотримання офіційних правил баскетболу й принципів чесної гри, є предметом арбітражного провадження, що передбачено нормами Статуту організації. Крім того, Велика Палата Верховного Суду вважала за необхідне додатково зазначити, що станом на час розгляду справи судом касаційної інстанції діяло «Положення про дисциплінарні санкції ФБУ», затверджене рішенням Ради ФБУ від 24.12.2015, розділом VI якого передбачено процедуру розгляду справ про дисциплінарні правопорушення та прийняття рішення про накладення дисциплінарних санкцій за зверненням будь-якої особи, що володіє інформацією про здійснення суб'єктом у сфері баскетболу дисциплінарного правопорушення. Також у статті 30 цього Положення визначено, що рішення, прийняте за результатом розгляду скарги про дисциплінарне правопорушення, може бути оскаржене зацікавленою стороною в Спортивному арбітражному суді в м. Лозанні. Беручи до уваги наведене та враховуючи суть спірних правовідносин, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що позов про визнання протиправним і скасування рішення ФБУ не може бути розглянутий у судовому порядку не лише адміністративним судом, а й у судовому порядку будь-якої іншої юрисдикції [17].

Іншими словами, Верховний Суд констатував неможливість розгляду окресленого спортивного спору в межах національної системи судів узагалі. Наведена правова позиція в подальшому була сприйнята судами під час розгляду подібних спортивних спорів, які виникали в інших видах спорту, зокрема в професійному футболі.

Так, вирішуючи питання про юрисдикційність спору, що виник між Тернопільською обласною Федерацією Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України» та Федерацією футболу України (ФФУ) стосовно ухвалених відповідачем рішень, Верховний Суд у постанові від 20.11.2019 у справі № 757/11542/17-ц прийшов до висновку, що позови про визнання протиправними та скасування рішень Громадської спілки «Федерація футболу України» не можуть бути розглянуті в судовому порядку будь-якої юрисдикції.

Обґрунтовуючи сформульовану правову позицію, Верховний Суд із посиланням на окремі положення Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Закону України «Про громадські об'єднання», виходив із того, що ФФУ як спортивна організація, що має статус громадського об'єднання, діє на принципах добровільності, самоврядності та рівності перед законом. Останні, зокрема, передбачають право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому, а самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно реалізовувати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, у діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом. Верховний Суд наголосив, що статут Громадської спілки «Федерація футболу України» визначено, що всі внутрішні спори між ФФУ, її членами та іншими особами, які задіяні або працюють у футболі, вирішують органи здійснення футбольного правосуддя – Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції,

Апеляційний комітет як орган другої інстанції. Рішення Апеляційного комітету при цьому можуть бути оскаржені лише в Спортивному арбітражному суді м. Лозанна в порядку, передбаченому Статутом, Дисциплінарними правилами Федерації футболу України та Кодексом спортивного арбітражного суду (статті 50, 54 Статуту). Тобто статутом громадської організації визначено спеціальних суб'єктів, яким громадське об'єднання підпорядкувало вирішення всіх внутрішніх спорів, а саме органи здійснення футбольного правосуддя – Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції, Апеляційний комітет як орган другої інстанції, Спортивний арбітражний суд м. Лозанна як остання інстанція. Зважаючи на це та враховуючи суть спірних правовідносин, а саме, що спір стосувався тимчасового припинення членства позивача у ФФУ, Верховний Суд дійшов висновку, що компетенція державних судів не поширюється на цей спір [18].

Такий підхід Верховного Суду на сьогодні можна визнати усталеним, підтвердженням чого можуть послугувати аналогічні правові висновки суду, викладені в постановках від 08.04.2021 у справі № 757/11487/17-ц (спір щодо призупинення членства у виконавчому комітеті ФФУ) [19] та від 01.06.2022 у справі № 757/25820/20-ц (спір про виключення з членства в організації УАФ) [20]. В останній постанові Верховний Суд дещо розширив власну аргументацію стосовно непоширення компетенції національних судів на подібні спори, зазначивши, що втручання держави у діяльність найвищого органу управління громадської спілки шляхом проведення судового контролю за прийнятими рішеннями суперечить принципу самоврядності громадських організацій, закріпленому в статті 3 Закону України «Про громадські об'єднання» [20].

Отже, огляд представлених вище правових позицій Верховного Суду дає підставу стверджувати, що будь-які спори, які виникають у межах діяльності фізкультурно-спортивних організацій (федерації, асоціації, спілки, об'єднання тощо), за загальним правилом не можуть розглядатися та вирішуватися національними судами, оскільки перебувають під юрисдикцією спеціальних органів спортивного правосуддя, зокрема спортивних арбітражів.

Водночас, незважаючи на усталеність відповідних підходів, практика Верховного Суду щодо визначення юрисдикції спортивних спорів, у тому числі конфліктів, пов'язаних із членством та управлінням спортивних організацій, не може бути визнана абсолютно послідовною, оскільки існують інші кейси, у яких Верховний Суд висловлював можливість поширення юрисдикції національних судів на спори, що виникають між спортивними організаціями та її членами.

Так, у справі № 755/4056/17 предметом розгляду судів були вимоги президента Федерації академічного веслування України (ФАВУ) про визнання недійсними рішень позачергового Конгресу ФАВУ, унаслідок яких, із-поміж іншого, позивачу висловлено недовіру та усунуто від виконання обов'язків президента федерації.

Рішенням Дніпровського районного суду міста Києва від 18.10.2018, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 07.05.2019, у задоволенні позову було відмовлено. Суд першої інстанції, із висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, керувався тим, що оскаржувані рішення, які ухвалені на позачерговому Конгресі ФАВУ, оформлені протоколом від 04.02.2017 та на позачерговому Конгресі, оформлені протоколом від 23.06.2017, були прийняті відповідно до вимог статуту ФАВУ та не суперечили вимогам чинного законодавства України.

Переглядаючи відповідні рішення, Верховний Суд у постанові від 31.03.2021 у справі № 755/4056/17 зазначив, що припинення повноважень члена виконавчого органу товариства за своєю правовою природою, а також предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від звільнення працівника з роботи (розірвання із ним трудового договору) на підставі положень КЗпП України. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства припинити повноваження члена виконавчого органу міститься не в приписах КЗпП України, а в статті 99 ЦК України, тобто не є предметом регулювання трудового права. Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, звільнення, відкликання членів виконавчого органу стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством (президією). Хоч такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки й у межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини. Позивачем у цій справі оскаржувалися рішення позачергового Конгресу ФАВУ про позбавлення повноважень президента ФАВУ та про призначення на посаду президента ФАВУ інших осіб у статусі виконувачів обов'язки, тобто предметом спору в цій справі є права учасників товариства на участь в управлінні ним, тобто корпоративні права. Відповідно, Верховний Суд прийшов до висновку, що спір

є таким, що виникає з корпоративних відносин і підлягає розгляду в порядку господарського судочинства [21].

Схожий підхід застосовано Верховним Судом і в іншій справі, яку можна навести для прикладу, де предметом спору виступали рішення конференції Федерації велосипедного спорту України (ФВСУ), унаслідок яких відбулася зміна керівництва федерації та внесені відповідні зміни про керівників до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Ухвалюючи постанову від 22.06.2022 у справі № 757/14112/20-ц, Верховний Суд установив, що спірні правовідносини в цій справі виникли між членами громадської організації «Федерація велосипедного спорту України» щодо управління нею, а саме щодо зміни президента Федерації, тобто мають корпоративну природу. Отже, суд зробив висновок, що заявлені позивачем вимоги повинні розглядатися за правилами господарського судочинства, тобто підюрисдикційні господарським судам [22].

Зважаючи на вже розглянуту вище специфіку правового регулювання відносин у сфері професійного спорту, з урахуванням представлених правових позицій Верховного Суду, визначення належної юрисдикції того чи іншого спортивного спору багато в чому зумовлюється змістом статутних документів відповідних спортивних організацій, членами яких виступають суб'єкти такого спору, зокрема, чи передбачено такими документами створення спеціальних органів спортивного правосуддя.

Так, наприклад, Статутом Української асоціації футболу (колишня Федерація футболу України) у статті 49 передбачено, що органами здійснення футбольного правосуддя УАФ є Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції, Апеляційний комітет як орган другої інстанції. Указані органи вирішують усі внутрішні спори між УАФ, її членами й іншими особами, які задіяні або працюють у футболі [23].

Поряд із цим статтею 52 Статуту УАФ передбачено також функціонування Палати з вирішення спорів УАФ як незалежної, утвореної згідно з вимогами ФІФА інстанції з розгляду та вирішення спорів, що виникають між суб'єктами футболу. Визначено, що Палата з вирішення спорів УАФ має виняткову компетенцію розглядати й вирішувати спори, пов'язані з діяльністю в професійному футболі, зокрема:

- між професіональними клубами та футболістами, а також між професіональними клубами й тренерами, які стосуються питань працевлаштування та контрактних спорів, що виникають із трудових правовідносин;
- між професіональними клубами з питань виконання трансферних зобов'язань і виплати механізму солідарності;
- між професіональними клубами та аматорськими клубами або дитячо-юнацькими спортивними закладами з питань визначення розміру та виплати компенсації за підготовку футболістів [23].

Згідно з частиною 2 статті 53 Статуту УАФ, рішення Апеляційного комітету УАФ та Палати з вирішення спорів УАФ є остаточними та обов'язковими для виконання. Вони можуть бути оскаржені лише в Спортивному арбітражному суді в м. Лозанна (Швейцарія) у порядку, передбаченому цим Статутом, Дисциплінарними правилами УАФ, Регламентом ПВС УАФ і Кодексом Спортивного арбітражного суду (м. Лозанна, Швейцарія) [23].

Отже, на прикладі відносин у сфері професійного футболу можемо простежити існування чіткої системи органів спортивного правосуддя, яка побудована за інстанційним принципом, із визначенням сфери компетенції таких органів щодо розгляду окремих категорій футбольних спорів (частина 2 статті 49, статті 53, 54 Статуту УАФ), що виключає можливість розгляду таких спорів національними судами, у чому додатково можна переконатися крізь призму аналізу розглянутих постанов Верховного Суду в справах № 757/11542/17-ц, № 757/11487/17-ц та № 757/25820/20-ц.

Утім, на прикладі інших кейсів, які розглядалися Верховним Судом, можемо відзначити, що в деяких випадках українські суди іноді приймають до свого провадження спори, що виникають у професійному футболі та інших видах спорту, у тому числі контрактні спори.

Одним із таких прикладів може послугувати справа за позовом професійного футболіста до ПАТ «Футбольний клуб «Металіст» про стягнення заборгованості із заробітної плати, що виникла внаслідок невиконання відповідачем своїх контрактних зобов'язань перед гравцем. Залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій про задоволення позовних вимог футболіста та стягуючи заборгованість за контрактом, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 30.01.2019 у справі № 641/8521/16-ц із посиланням на статтю 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та

окремі положення КЗпП України, Закону України «Про оплату праці», зазначила, що зобов'язання між сторонами, які виникли на підставі укладеного трудового договору (контракту) й відповідні правовідносини регулюються нормами законодавства про працю. Ураховуючи це, Верховний Суд прийшов до висновку, що вказаний спір, який виник між футболістом та футбольним клубом, є трудовим спором, а тому підлягає розгляду національним судом у порядку цивільного судочинства [24].

Аналогічний підхід щодо застосування юрисдикційних правил відображений і в іншій постанові Верховного Суду від 12.07.2021 у справі № 344/16857/17, у якій розглядався спір між професійним спортсменом – волейболістом і Громадською організацією «Волейбольний клуб «ОСВІТА» про стягнення заборгованості з оплати коштів, розірвання контракту та зобов'язання видати трудову книжку із зазначенням підстави й дати звільнення, де суд так само визначив підюрисдикційність спору саме судам загальної юрисдикції [25].

На прикладі двох вищевказаних кейсів можна побачити, що в деяких випадках Верховний Суд визнає юрисдикцію національних судів щодо розгляду спортивних спорів, незважаючи на те, що статутними документами окремих спортивних організацій подібні спори мають вирішуватися спеціалізованими органами спортивного правосуддя. Подібна суперечливість у правозастосовних підходах не сприяє правовій визначеності й, на нашу думку, потребує подальшого вирішення як на рівні законодавства, так і на рівні судової практики.

Дискусія. У будь-якому випадку, не заперечуючи загалом привабливість арбітражного механізму вирішення спортивних спорів і доцільність існування недержавних спеціалізованих органів спортивного правосуддя, мусимо звернути увагу на низку системних проблем, які, на думку авторів, потребують вирішення в національному законодавстві та локальних нормативних актах спортивних організацій.

По-перше, законодавство має передбачати більш чіткі правила й передумови для застосування спеціалізованої арбітражної юрисдикції з розгляду спортивних спорів, зміст яких не суперечитиме положенням Конституції України та процесуальних законів.

По-друге, сама система органів спортивного правосуддя потребує розвитку, оскільки, як можна побачити на прикладі діяльності різних спортивних федерацій, у тому числі тих, що мають статус національних, лише невелика частина з них передбачила створення спеціалізованих арбітражних органів у своїх статутних документах. Одним із варіантів розв'язання вказаної проблеми може стати створення в Україні мультиспортивного арбітражу, юрисдикція якого поширюється на різні види спорту, за винятком тих, де національні федерації мають власну систему органів спортивного правосуддя. У цьому контексті цікавим убачається звернення до досвіду інших країн, де подібні арбітражі вже функціонують багато років.

Так, у роботі А. Куліш акцентовано увагу на європейському досвіді функціонування Бельгійської (БАКС) та Люксембурзької (ЛАКС) арбітражних комісій зі спорту, які пропонують незалежне платне арбітражне врегулювання в межах розгляду спору в першій інстанції або апеляційного оскарження рішень національного/галузевого арбітражу. Розгляд справ здійснюється за внутрішніми регламентами вказаних арбітражів. При цьому БАКС закрита для позовів фізичних осіб (спортсменів, тренерів) і розглядає спори лише між спортивними організаціями, а щодо рішень ЛАКС прямо виключена можливість оскарження в судах загальної юрисдикції. Крім того, дослідниця наводить приклад інших європейських держав, зокрема Греції, Італії, Іспанії, Норвегії та Франції, законодавство яких передбачає можливість передачі спортивних спорів на розгляд спеціалізованих арбітражів. Для прикладу А. Куліш наводить положення законодавства Іспанії про спорт, які передбачають добровільну відмову від звернення до національних судів для спортивних організацій, а також спортивне право Італії, що встановлює пріоритет розгляду спортивно-правових спорів арбітражами, але в окремих випадках передбачає можливість передачі такої справи до суду загальної юрисдикції для захисту прав та свобод громадян, що не стосуються порушення внутрішніх технічних і подібних регламентів та положень [16, с. 16–17].

По-третє, самостійною проблемою, яка потребує особливої уваги на нормативному рівні, є питання ефективних процедур і гарантій виконання рішень органів спортивного правосуддя. Для аргументації висловленої думки вважаємо за необхідне послатися на справу «Гогіч проти Хорватії», що розглядалася Європейським судом із прав людини. У цій справі хорватський баскетболіст Іван Гогіч, вигравши справу у свого баскетбольного клубу в спеціалізованому спортивному арбітражі про стягнення заборгованості з виплати заробітної плати, не зміг отримати належного виконання арбітражного рішення, унаслідок чого був змушений додатково звертатися до національного суду з

цивільним позовом, маючи на меті захистити своє право на виплати, передбачені професійним контрактом [26].

Отже, унаслідок обмеження юрисдикції національних судів щодо розгляду спортивних спорів відкритим залишатиметься питання про можливість виконання рішень спортивних арбітражів через наявну систему органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, зокрема, приватних виконавців. Якщо такий механізм не вбачитиметься можливим, автоматично виникатиме потреба у створенні подібних органів у структурі відповідних спортивних федерацій із наданням їм належних інструментів примусового виконання рішень. Відзначимо, що відсутність таких інструментів, по суті, нівелюватиме значення всієї системи альтернативного вирішення спортивних спорів, яскравою демонстрацією чого може слугувати розглянутий вище кейс.

Висновки. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, вважаємо за необхідне зосередити увагу на таких ключових аспектах.

Більшість спорів, що виникають у сфері професійного спорту, за загальним правилом, підюрисдикційні спеціалізованим органам спортивного правосуддя, зазвичай арбітражам, і не можуть прийматися до розгляду національними судовими органами. Саме такий підхід простежуємо крізь призму аналізу правових позицій Верховного Суду, сформованих під час розгляду справ, що виникають із спортивних правовідносин.

Подібна тенденція до спеціалізації юрисдикції спортивних спорів та надання пріоритетності саме арбітражній формі їх урегулювання, на наше переконання, має декілька пояснень. Насамперед це зумовлено специфікою нормативного регулювання відносин у сфері професійного спорту, де поряд із національним законодавством значна свобода в регулюванні таких відносин надається самим спортивним організаціям на рівні їх статутних і регламентних документів. Поряд із цим положеннями міжнародних договорів та угод, на підставі яких національні федерації спорту інтегруються в міжнародні спортивні організації (МОК, ФІФА, УЄФА, ФІБА, АТП, ВТА й інші), визначають обов'язок таких федерацій закріплювати у своїх статутах та регламентах правила про спеціальний порядок вирішення спортивних спорів і визнавати юрисдикцію CAS як останньої інстанції. Також, що не менш важливо, окремим фактором, який зумовлює сприйняття арбітражної юрисдикції, є недовіра до національної судової системи або сумніви в можливості оперативного й ефективного вирішення останньою правових конфліктів у спорті, що водночас впливає на добровільне та свідоме погодження учасниками спортивних правовідносин арбітражних застережень під час укладання професійних контрактів.

Джерела та література

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80.
2. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. В. Жилінкова та ін.; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: **Райт**, 2013. 272 с.
3. Курс цивільного процесу: підручник / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
4. Гусаров К. В. Проблеми реалізації деяких конституційних засад у цивільному судочинстві. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. праць. 2013. № 4 (75). С. 155–162.
5. Наставний І. Особливості альтернативно-договірних форм захисту суб'єктивних цивільних прав учасниками спортивних правовідносин. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 11. С. 31–35.
6. Постанова Верховного Суду від 26.10.2022 у справі № 229/1026/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651454> (дата звернення 01.04.2023).
7. Davydova I., Bernaz-Lukaetska O. Extrajudicial institutions in resolution of sports disputes. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 66–71. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.446>.
8. Палюх А. Я. ридична конструкція спортивних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 34–40. <https://doi.org/10.33270/01191112.34>.
9. Гаро Г. О., Кушнір О. О. Спортивне право: огляд національного законодавства і міжнародних стандартів. *Протокол.UA. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/sportivne_pravo_oglyad_natsionalnogo_zakonodavstva_i_mignarodnih_standartiv (дата звернення 01.04.2023).
10. Лавренюк О. Види правовідносин у сфері спорту: до проблеми класифікації. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 108–112.
11. Наставний І. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері професійного спорту в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 6. С. 46–51.
12. Палюх А. Я. До дефініції «спортивні спори». *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 54–60.

13. Залізко О. Спортивний спір: поняття і класифікація. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2018. № 2(3). С. 78–80.
14. Гніздівська Г. Правові аспекти розгляду спортивних спорів. *Advocat Post. Інформаційне агентство*. URL: <https://advokatpost.com/pravovi-aspekty-rozhliadu-sportyvnykh-sporiv-advokat-hanna-hnizdovska> (дата звернення 01.04.2023).
15. Облакова О. С. Правові питання дійсності арбітражної угоди про передачу спорів до Міжнародного спортивного арбітражного суду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 26. С. 71–74.
16. Куліш А. Спортивний арбітраж в. доступ до правосуддя. Огляд практики CAS. *Юридична газета*. 2019. № 36 (3 вересня). С. 16–18.
17. Постанова Верховного Суду від 27.03.2019 у справі № 826/4734/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81014006> (дата звернення 01.04.2023).
18. Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 у справі № 757/11542/17-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241173> (дата звернення 01.04.2023).
19. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021 у справі № 757/11487/17-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208050> (дата звернення 01.04.2023).
20. Постанова Верховного Суду від 01.06.2022 у справі № 757/25820/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104644735> (дата звернення 01.04.2023).
21. Постанова Верховного Суду від 31.03.2021 у справі № 755/4056/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96106041> (дата звернення 01.04.2023).
22. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі № 757/14112/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105167706> (дата звернення 01.04.2023).
23. Статут Громадської спілки «Українська асоціація футболу» (нова редакція). URL: <https://uaf.ua/files/Статут%20УАФ%202020.pdf> (дата звернення 01.04.2023).
24. Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 641/8521/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7968488> (дата звернення 01.04.2023).
25. Постанова Верховного Суду від 12.07.2021 у справі № 344/16857/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432905> (дата звернення 01.04.2023).
26. Gogić v. Croatia. № 1605/14. 8 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-204821> (дата звернення 01.04.2023).

References

1. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24 hrudnia 1993 roku № 3808-XII (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 14, art. 80 (in Ukrainian).
2. Pryvatnopravovi mekhanizmy zdiisnennia ta zakhystu sub'iektivnykh prav fizychnykh ta yurydychnykh osib: monohrafiia (2013). Ed. V. L. Yarotskiy. Kharkiv: Yurait (in Ukrainian).
3. Kurs tsyvilnoho protsesu: pidruchnyk (2011). Ed. V. V. Komarov. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).
4. Husarov, K. V. (2013). Problemy realizatsii deiakyykh konstytutsiinykh zasad u tsyvilnomu sudochynstvi. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4 (75), 155–162 (in Ukrainian).
5. Nastavnyi, I. (2018). Osoblyvosti alternatyvno-dohovirnykh form zakhystu subiektivnykh tsyvilnykh prav uchasykamy sportyvnykh pravovidnosyn. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i parvo – Enterprise, Economy and Law*, 11, 31–35 (in Ukrainian).
6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 26.10.2022 u spravi № 229/1026/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651454> (in Ukrainian).
7. Davydova, I., Bernaz-Lukaetska, O. (2021). Extrajudicial institutions in resolution of sports disputes. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civil Studies*, 43, 66–71. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.446>.
8. Paliukh, A. Ya. (2019). Yurydychna konstruktsiia sportyvnykh pravovidnosyn. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2 (111), 34–40 (in Ukrainian). <https://doi.org/10.33270/01191112.34>.
9. Haro, H. O., Kushnir, O. O. (2017). Sportyvne pravo: ohliad natsionalnoho zakonodavstva i mizhnarodnykh standartiv. *Protokol.UA. Yurydychni internet-resurs – Protocol.UA. Legal Internet Resource*. URL: https://protocol.ua/ua/sportyvne_pravo_oglyad_natsionalnoho_zakonodavstva_i_mignarodnih_standartiv (in Ukrainian).
10. Lavreniuk, O. (2018). Vydu pravovidnosyn u sferi sportu: do problemy klasyfikatsii. *Yurydychni visnyk – Legal Bulletin*, 3, 108–112 (in Ukrainian).
11. Nastavnyi, I. (2018). Normatyvno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi profesiinoho sportu v Ukraini. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i parvo – Enterprise, Economy and Law*, 6, 46–51 (in Ukrainian).
12. Paliukh, A. Ya. (2019). Do definititsii «sportyvni spory». *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 19, 54–60 (in Ukrainian).

13. Zalizko, O. (2018). Sportyvnyi spir: poniattia i klasyfikatsiia. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*, 2(3), 78–80 (in Ukrainian).
14. Hnizdovska, H. (2021). Pravovi aspekty rozghliadu sportyvnykh sporiv. *Advocat Post. Informatsiine ahentstvo – Advocat Post. Information Agency*. URL: <https://advokatpost.com/pravovi-aspekty-rozhliadu-sportyvnykh-sporiv-advokat-hanna-hnizdovska> (in Ukrainian).
15. Oblakova, O. S. (2017). Pravovi pytannia diisnosti arbitrazhnoi uhody pro peredachu sporiv do Mizhnarodnoho sportyvnoho arbitrazhnoho sudu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Iurysprudentsiia» – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series «Jurisprudence»*, 26, 71–74 (in Ukrainian).
16. Kulish A. (2019). Sportyvnyi arbitrazh v. dostup do pravosuddia. Ohliad praktyky CAS. *Yurydychna hazeta – Legal Newspaper*, 36, 16–18 (in Ukrainian).
17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27.03.2019 u spravi № 826/4734/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81014006> (in Ukrainian).
18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20.11.2019 u spravi № 757/11542/17-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241173> (in Ukrainian).
19. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 08.04.2021 u spravi № 757/11487/17-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208050> (in Ukrainian).
20. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 01.06.2022 u spravi № 757/25820/20-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104644735> (in Ukrainian).
21. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 31.03.2021 u spravi № 755/4056/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96106041> (in Ukrainian).
22. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 22.06.2022 u spravi № 757/14112/20-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105167706> (in Ukrainian).
23. Statut Hromadskoi spilky «Ukrainska asotsiatsiia futbolu» (nova redaktsiia). URL: <https://uaf.ua/files/Statut%20UAF%202020.pdf> (in Ukrainian).
24. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30.01.2019 u spravi № 641/8521/16-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7968488> (in Ukrainian).
25. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.07.2021 u spravi № 344/16857/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432905> (in Ukrainian).
26. Gogić v. Croatia. № 1605/14. 8 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204821>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2023 р.